

KIRK HADİS TERCÜMELERİNE UMUMİ BİR BAKIŞ

ve

Ankaralı İsmail Rüşhî'nin
"TERCÜME-İ HADİS-İ ERBAİNİ,,

Abdülkadir Karahan

İslâm kavimleri arasında, edebî bakımdan, kırk hadis tercüme ve şerhlerine en fazla alâka gösteren ve, bu vâdide, birinci sınıf sanat-kârlarının kalemi ile en çok manzum risaleler meydana getirenler, türkler olmuştur. Yalnız dinî-tedrisî mahiyette olmak üzere Osmanlı ulemâsı tarafından tasnif edilen kırk hadislerde tercih pâyi, umumiyetle, Arap diline verilmiştir. Misal mahiyetinde olarak: *Cemalüddin Aksarayî, Kemal Paşa-zâde, Lütfî Paşa, Şemsüddin Dalcı, Taşköprüzâde, Tokatlı Ahmed, Bursalı İsmail Hakkı, Birgivi-Akkirmanî...* v.b. nin Arba'un Hadîs'lerinin hep Arap dili ile yazılmış olduğunu düşünmek elverir. Ara-sıra da, Osmanlı müellifleri veya diğer Türk boylarına mensup kalem erbabı, dinî-edebî kırk hadis tercümelerini, farsça tertip ve tanzime özenmişlerdir. *Seyyid Sadr, İdris-i Bitlisî, Firdevsî-i Rûmî, Özbek Velîyüddin...* v.b. nin bu neviden risaleleri, bunun şahidleridir. Esasen arapça ve farsçaya ilim ve edebiyat lisanları olarak ehemmiyet vermiş bulunan müslüman türklerin evvelâ dinî, sonra da edebî hüviyeti göze çarpan bu mevzûda, adı geçen dillerde eserler vücude getirmeleri gâyet tabiidir. Üstelik türkün çok dil bilirlilik hususunda da kuvvetli bir istidat sahibi olduğu meçhul değildir.

Bu nevide arapçaya temayül, daha ziyâde, hadislerin o dille olması ve arap edebiyatında geniş bir maziye malik bulunması; dinî-didaktik hüviyeti itibarı ile din ulemasının elinde işlenmesi hasebiledir. Türk âlim ve ediplerinin ana dillerinden başka arapça ve farsçada, bilhassa edebî eser üzerinde tedkikat yapabilecek derecede ve hattâ bu iki dilde risaleler meydana getirilebilecek bir iktidarda vukufa sahip oldukları, sık sık, görülegelen bir hâdisedir. Halbuki türkçe yazan iranlılara, veya farsça ve türkçe tasnifler vücude getiren araplara ya hiç raslanmaz, yahut ender tesadüf edilir. Bu vâda, kırk hadis mevzûunda bir kerre

daha, açıkça görülmektedir. Ancak arapça ve farsça bütün bu Türk tasnifleri, ana dille kaleme alınan kırk hadîs tercümeleri derecesinde edebî-didaktik bir değere, hiç bir zaman, vasıl olamamış ve türkçede oldukları nisbette bu sahanın ilk plândaki mahsulleri arasına girememiştir. Bunun böyle olması da zarûridir. Zirâ yabancı dilde yazan adam, *Berthels*'in de dediği gibi, «*O dilin kanunlarını, kaidelerini kullandığından kendi asıl şahsiyetini pek o kadar gösteremez. O lisanın kanunlarının itaât hükmü altına girer. Eserlerinde o lisanâ olan şeyleri taklid eder*»¹.

Türkçede dinî edebiyata ait eserler kemiyet ve kıymet itibariyle hayli yüksektir. Siyer, hilye ve bilhassa maktel² gibi mevzularda çok meydana getirilmiştir ve bunların bir kısmı, denilebilir ki, edebiyatımızın şaheserleri meyanında yer almıştır. Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i ile Fuzulî'nin *Hadîkat üs-su'adâ'sı* ve Hakanî'nin *Hilye*'si bu hususun belîğ şahidleridir.

XIV. asırdan itibaren Türk edebiyatında beliren kırk hadîs tercümeleleri, sırası ile XV, XVI, XVII ve XVIII. asırlarda inkişaf eden bir dinî edebiyat kategorisi olarak kudret ve kıymetini muhafaza etmiş ve hassaten tam tekâmülünü, bizde, XVI-XVII. asırlara borçlu bulunmuştur. Bu nevin, şâirlerimizin devamlı bir meşgalesi olması, ona bir başka canlılık ta kazandırmıştır. Bizim tesbit ettiklerimiz-manzum-mensur türkçe kırk hadîs sayısı- «81» adet olup, bunlardan «16» sı XVI. asra, «13» ü de XVII. asra ait bulunmaktadır. Tanınmış şâirlerimizden: Kemal Ümmî (ölm. 880/1475?), Nevayî (1441-1501), Fuzulî (ölm. 963/1556), Nev'î (1533-1598), Aşık Çelebî (trc. 979/1571), Lâtîfî (ölm. 990/1582), Âlî (1541-1600), Hakanî (trc. 1011/1603), Okçu-zâde Mehmed (1039/1630), Kefeli Feyzi (ölm. 1025/1616), Nabî (ölm. 1124/1712), Taib (trc. 1120/1708), Antakyalı Münif (trc. 1146/1733).. v.b. nin, aynı zamanda, birer kırk hadîs tercümelerine de sahip oldukları düşünülürse mutalâamızın yerinde olduğu daha kolayca anlaşılır. Burada şuna da işaret etmek münasip düşer: Türk şâirlerinden kırk hadîs tercümeleri ile uğraşmalarında, XV. asrın ikinci yarısından itibaren, Abdurrahman Câmî (1414-1492) nin geniş ölçüde tesiri olmuştur. Nevayî, Fuzulî, Rihletî, Nabî, Münif'in risaleleri, Câmî'nin *Erbâin*'inin tercümeleridir. Ayrıca Nevevî (Muhy al-Dîn Abû Zakariyâ Yaḥyâ b. Şaraf al-Nawawî, 1233-1277)'nin meşhur *Ar'baün*'unun da Osmanlı müelliflerini, hassaten XVIII. asırdan itibaren, bu yola sevketmekte, az-çok, müessir olduğuna işaret edilmeli-

¹ E. Berthels, *Fuzulî'nin arapça şiirleri*, Rus İlimler Akademisi Asya Müzesinin müsteşrikler cemiyeti bülteni, Leningrad, V, 1930, s. 43.

² Bk. Abdülkadir Karahan, *Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyin*, mezuniyet tezi, 1939 Türkiyat Enstitüsü, Kütüp. No. 96.

dir. Süleyman Fazıl Efendi (ölm. 1134/1722), Bursalı İsmail Hakkı (ölm. 1137/1725), İsmail Müfid Efendi (ölm. 1217/1802), Ahmed Naim (trc. 1343/1924) v.b. 'nin *Kırk hadisleri*, ya *Nevevî* tercümesi veya şerhidir.

Bunların dışında da türkçeye tercüme edilen arapça³ ve farsça⁴ erbaînler-ki bunların bâzıları da yine Osmanlı müelliflerinin eserleridir⁵, az değildir. Bu hareketin şöylece mânalandırılıp izah edilmesi mümkündür: Bir taraftan kendi mesailerini ile muhtelif hadis kitaplarından intihaplar yaparak kırk hadis tercüme edenlerin yanı-başında, kendilerinden evvel gelen islâm ulemâ ve üdebasının şöhret kazanmış kırk hadis risalelerini türkçeye çevirmek suretile bu cereyana katılma arzusu da, asırlar boyunca devam etmiş ve rağbet görmüştür.

Türkçe kırk hadis mütercimleri arasında ön safta, kemiyet ve keyfiyet bakımlarından, şâirler gelmektedir. Ulemâ ve ehl-i tarik da az değildir. Bu kabil risalelerin manzum yazılanlarında, nazım şekli olarak, umumiyetle *kıt'a* veyahut *mesnevî* şekilleri tercih edilmiştir. Vezin olarak ta, ekseriyetle, arzun şu: Feilâtün mefâilün feilün; Fâilâtün fâilâtün fâilât; Müfteilün müfteilün feilün vezinleri kullanılmıştır.

Tercümelerde, istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa, sıhhat mevcut ve edebî çeşni mahsustur. İşlenen mevzûlar da çok çeşidlidir. Tek bir mevzûa hasredilmiş olanlar arasında, gaza ve cihad hakkındaki hadislerden toplanmış kırk hadis tercümeleri ehemmiyetli bir yer tutar⁶.

Hemen her mevzû kırk hadîşe girmiştir, hattâ tıv⁷ bile. Bu arada mensup oldukları tarikatları müdafaâyâ elverişli 40 hadis toplayıp şerh edenlerle *fakirlik* ve *dervişliğin* methiyelerini yapanlar⁸ da vardır. Fakat ekseriyet, muhtelif mevzûlarda toplanmış *Kırk hadis*'lerdedir. Bu kitaplardan istifâde etmek suretile, devirlerinin siyasî, içtimaî, ahlâkî tema-

³ Meselâ Hazinî (XVI. asır), arapçadan, Muhammed b. Abû Bakr'in *Arba'ün*'unu manzum olarak türkçeye çevirmiştir. Bk. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fak., İsmail Saip yaz., nr. 738; Bursa Orhan kütüp., nr. 328 (yeni 85).

⁴ Meselâ farsçadan Husayn Vâ'iz Kâşifî (ölm. 910/1505)'nin *Risâle-i 'Alîya*'sini yalnız XVII. asırda, Seyyid Kadri tarafından *Tuhfe-i 'Atebe-i 'Alîye* (bk. Murad Molla-Hamidiye kütüp., nr. 1055) ve Abdurrahman Hibri tarafından *Riyâz ül-Ârifîn* (bk. Üniversite kütüp., TY., nr. 601) unvanlarıyla iki defa tercüme edilmiştir.

⁵ Meselâ Aşık Çelebi (XVI. asır), Kemal Paşa-zâde (ölm. 940/1534)'nin arapça *Şerh-i Hadîs-i Erba'in* (İstanbul, 1316)'ini türkçeye çevirmiştir (Aşık Nattaî, *Hadîs-i Erba'in* tercümesi, İstanbul, 1316).

⁶ Ali b. Hacı Mustafa, *'Amâ'il-i Fozâ'il-i Cihād* (Raif Yelkenci'nin hususî kütüphanesi yaz. ından); Abdullah b. İsmail, *Hadîs-i Erba'in der Hakk-i Fazâ'il-i Tir-ü-ke-mân* (Üniversite kütüp., TY., nr. 3326, 7343 ve 7347; trc. 1233/1818).

⁷ Dr. Hüseyin Remzi, *Tıbb-ı Nebevî*, İstanbul, 1309.

⁸ Rihletî (XVI. asır), *Tercüme-i Hadîs-i Erba'in* (Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. kütüp., İsmail Saip yaz., nr. 3254).

yüllerine dâir bâzı fikirler serdetmek, veya onları vücûde getirenlerin psikolojik durumlarının akislerini tesbit etmek mümkündür. Bu eserler arasında medrese, tekke, kibar konakları veya şuara meclisleri ile alâ-kadar olanlar, oralarda okunanlar bulunduğu gibi; bir karşılığa nâil olmak veya göze girmek ümidi ile padişahlara⁹, devlet ricaline¹⁰ takdim edilenleri de vardır. Hassaten Sultan Ahmet I. (1603-1617), Sul-tan Ahmet III. (1703-1730) ve Sultan Mahmud II. (1808-1839) nin bu ne-viden eserlere hususî bir alâka gösterdikleri anlaşılmaktadır.

İşte bizim şimdi üzerinde duracağımız *Kırk Hadîs Tercümesi*, hemen her bakımdan bu nevin en yüksek bir gelişme çağı olan XVII. asırda, muayyen bir tarik ve sülûkün müdafaası zımınında kaleme alınmış bir örnek olmak dolayısı ile hususî ehemmiyeti haizdir.

Asıl künyesi İsmail b. Ahmed Ankaravî olan ve şiirlerinde Rü-sûhî mahlâsını kullanan bu zat (ölm. 1041/1631), mevlevîliği ve *Meş-nevî* şarihliği ile şöhret bulmuştur. *Tercüme-i Hadîs-i Erba'în*'inin¹¹ şimdiye kadar yalnız bir tek yazma nüshasına tesadüf etmiş bulunuyo-ruz. Eserin, mutad veçhile, en baş tarafta bulunan *hamd-ü-senâ*'sı dahi, maksudunun bir berâat-ı istihlâli olduğu için mevzûa oradan gireceğiz:

الحمد لله الذى جعلنا من اهل الوجد والحال لا من اهل البدعة والضلال ونجانا
من التقليد والشبهة والاشكال وهدانا الى صراط التوحيد وطريق القرية والوصال والصلوة
على نبيه محمد معدن الفضائل والكمال وعلى آله واصحابه الذين هم مسانيد الاحاديث ورواية الاقوال¹²

Şârih, hemen bütün Kırk Hadîs tercüme ve şerhlerinin dibacele-
rinde tekrar edilen meşhûr: من حفظ على امي اربعين حديثاً من امر دينها بعثه الله
من حفظ على امي اربعين حديثاً من امر دينها بعثه الله hadîsinin muhtelif rivâyetlerine temas ettikten sonra, maksadını gayet açık ve kat'î bir şekilde ifade eder. Bu, kırk hadîs tercümelerinden bir kısmının nasıl birer muayyen gaye ile vücude ge-tirildiğinin izahı bakımından şayan-ı dikkattir. Aynı zamanda bunla-rın bâzılarında zâhir ulemâsına karşı tarikat esaslarını müdafaa için Peygamber'in sünnet ve hadîsinden, islâm âlim ve fakihlerinden ne

⁹ Meselâ Taşköprü-zâde Kemalüddin Mehmed (1552—1621) *Kırk hadîs tercü-mesi* (Fatih kütüp., nr. 5427, meç., 38. risâle)'ne Sultan Ahmed I. emriyle başlamıştır. Osman-zâde Tâib, *Şiḥat-âbâd* (Murad Molla kütüp. - Hamidiye ksm., nr. 229, 230, 240, 387; Üniversite kütüp., TY., nr. 2250 ve Topkapı-sarayı Müze ksm., nr. 329) 'ini Sultan Ahmed III. 1120/1708'de hastalıklan ifakati üzerine hünkâra takdim etmiştir. Abdullah b. İsmailde, 1233/1818'de tercüme ettiği *Kırk hadîs* (yaz. için kşr. not 7) Sultan Mah-mud II.'ye arz etmiştir.

¹⁰ Bu husus, bir çok risâlenin dibacesinde görülmektedir.

¹¹ Süleymanîye Nafiz Paşa kütüp., nr. 184 (1081'de Kadı Ali b. Yusuf tarafın-dan talik kırması ile istinsah olunmuştur).

¹² Vrk 1 b.

türlü istifâde edildiğinin bir delili olmak üzere de, şu aşağıdaki satırlar, gayet mühimdir ve bir vesika kıymetini taşır :

«*Pes bu fakîr ve hakîr mevlevî eş-Şeyh İsmâ'îl el-Ankaravî imtişâlen li-hazih il-işâret il-âliye ve sürüren bi-hazih il-beşâret is-samiye ahâdis-i nebevîden tarikîmızı mü'eyyed olan ve sülükümüze takviyet kılan şahiîh ül-İsnâd kırk hadîs-i şerîfi ihtiyâr edüb türki 'ibâret üzere anları şerh ve tefsîr kıldım. Ve 'ulemâ ve fukahânın kitâbların tettebbu' edüb her bir hadîsin şerhinde münâsib mahalle anların kelâm-ı hidâyet-encâmını nâkil oldum. Evvelâ lûgat-i 'arabî hakkında bir hadîs-i şerîf rivâyet edüb zebân-i fârisî lûgat-i ehl-i nârdır diğenlere anın şerhinin zimnında red için vâfir cevâb-i şâfi ve kelâm-ı vâfi getürdim. Ba'dehu sünnet ve bid'ati mübeyyin ve müfessir ve semâ' ve ğinâ ve zârb ve defden ve rakş ve hareketi mü'eyyid ve müzekkir olan hadîsleri irâd eyleyüb anların şerh ve tahkîki miyânında tarikîmıza bid'at ve zalâldır deyü inkâr eyleyenlere red için nice delâ'il ve berahin getürüp sünnet ve bid'at ne idüğünü muhakkıklar beyân eylediği üzere beyân edüb tahkîk mertebesine yetürdim. Tâ ki ziyî-i vü'azâ, ve fukahâ'da olan süfehâ ye ehl-i inkârı dinleyenler ve anların bâ-ğarâz olan güftârların istimâ' eyleyenler bileler ve tarikîmıza bid'at demeden ve anın ehline ehl-i bid'at ve zalâlet ta'bir eylemeden müctenib olalar. Pes kırk hadîs tamâm oluncıya dek menâfi'-i dîniye ve esrâr-ı yakîniyeyi câmi'a olan hadîsleri hem getürüb anları dahî şerh ve beyân eyledim. Tâ tâlib-i 'ilm ve ma'rifet olanlar ve ashâb-i tarikata meyl ve mahabbet kılanlar bunlardan nice menâfi'-i celîle ve fevâ'id-i cezîle bulalar. Ümididir ki Hak subhânehu ve Tâ'âlâ Hazretleri cümlemizi zâhiren ve bâtınan Sultân-ı Erbiyânın sünnet-i seniyyesine tâbi' olanlardan ve anın tarik-ı mustakîmi üzere seyr ve sülûk kılanlardan eyleye» (vrk. 1 b. v.d.).*

Hadisler, mükaddemedeki maksada uygun düşen ve onun müdafâası mâhiyetinde telâkkilêri mümkün olanlar arasından seçilmiştir. Arapça metni hemen türkçe mensur tercümelere tâkip eder. Ondan sonra da hadîslerle alâkalı ve mütercimim meslek ve meşrebine muvafık geniş açıklamalar yer alır. Burada başka hadîslerden, bir çok âlimlerin ve hassâten mutasavvıfların kitâplarından yapılmış istişahlara raslanır. İmam Gazzâlî (ölm. 505/1111)'den Mevlânâ Celâlüddin Rûmî (1207-1273)'ye kadar bir çok büyük zevattan iktibaslar vardır. Hassâten Mevlânâ ve mevlevîlik bir çok fikirlerin mihreridir; ağırlık merkezidir. Esasen eserin gayesi, mevlevîliğin hakka ve hakikâte muvafık bir tarikat olduğunu, mevlevî âyinlerindeki raks ve semâın bir bid'at teşkiletmediğini, Peygamber'in sünnet ve hadîsi ile tevsik etmek ol uğuna

göre, Mevlânâ'nın mânevî kudretinin, sıklık, sayfalarda tecellisine şahit olmak tabiidir. Nitekim ilk *hādīs*'in bile, farsça kaleme alınmış bulunan *Meşnevî*'nin dil noktasından müdafaâsı için iradedildiği, buna dâir şerh ve beyânın sonlarında zâhir olmaktadır. İşte birinci hadîsin metni, mânası, şerh ve beyanından bâzı cümleler ki, bu vesile ile, risâlenin, devrine göre, sade ve güzel telâkki edilmesi gereken uslûbu hak-
 اول من أتق بالعربية اسمعيل وهو ابن عشرة سنة رواه الشيرازى في الانصاب عن علي رضي الله عنه
 «Ma'nâ-yi şerîfi.— Arabîyeti evvel on yaşında olduğu hâlde İsmâ'îl Peygamber Hazretleri 'Aleyh is-selâm feth eyledi ve Haq süb-
 hânehu ve Ta'âlâ Hazretleri ol Hazrete ilhâm peydâ eyleyüb ibtidâ bu lisân-ı 'arabî ol söyledi... Lâkin ol Hazretin söylediği lûgat mürûr-i zamânla mahv ve munderis olub sonra Nebî Hazretleri vücûde geldikde Cebra'il Hazretleri gelüb ol lûgatı ana hıfz etdirdi... Pes lûgat-ı 'arabî evvelâ bu cihetden ve sâniyen Hazret-i KUR'ÂN bu lisân üzere nazil olduğu haysiyetden sâ'ir lûgatden efzâl oldu. Bundan sonra lûgat-i fârisi hem efzâl-i lûgat oldu ve Hazret-i Nebî'-yi mükerrer... ahyânen anı dahî tekellüm eyledüğü dolayısı ile şeref buldu ve bu iki lûgat lûgat-i ehl-i cennet... oldu Ve bunun lûgat-i ehl-i cennet olduğuna cümle-i delâ'ilden biri bu olduki bu lûgat ile namâz kılmakda 'inde imâminâ câ'iz oldu» (Vrk. 2n.).

Burada, Ziya Paşa'nın da çocukluğunda duyduğu tarzda: «Kim ki okur farisî, gider dinin yarısı» gibi inanışların da, kaynağını dâinden alıp almadığı, hatıra gelmektedir. Bu ilk hadîsin şerhinde, böyle mukadder bir sualin de cevabı mevcuttur; şarih, evvelâ şu şekilde, soruyu vazetmektedir:

«Eger sü'âl olunursa ki Şar'at al-İslâm şâhîbi faşl-ı kelâmda ومختار افضل اللغات وهى العربية التى هى كلام اهل الجنة ويحتب الرطانة والفارسية فانه لث اهل النار dediğine göre bunun cevabı nedir?» (Vrk. 2b). Sonra da, musannif buna karşılık olmak üzere farsça tedrisatının mahzurlu değil, faydalı ve lüzumlu olduğunu belirtmeğe çalışmıştır (gös. yer). Bu birinci hadîsin şerhine sarfedilen cehid ve burada farsçaya atfedilen ehemmiyet, daha yukarıda da bilmünasebe söylediğimiz gibi, yalnız mevlevîlerin değil, bütün islâm dünyasının Ümmühât-i âsârı meyanında bulunan *Meşnevî-i ma'nevî*'nin farsça yazılmış, söylenmiş olması hasebiledir. Hadîsin şerhine müteallik son satırlar zımında bu manâ zâhirdir ve burada netice sebep hüviyetine bürünmüştür.

«Bâ-ğuşûş ki Hazret-i Meşnevî'nin dahî bu lisân üzere nazm olunması bu lisâna bir âher şeref vermişdür ve pây-e-i şî'ri mertebe-i a'lâya ir-görmüşdür» (Vrk. 3 a-b).

Ankaralı Şeyh İsmail, âdetâ plânlı bir şekilde Mevlevî tarikatındaki adâb ve erkânın müdafaasına girişiyor hissini veriyor. İkinci hadîsin, bu neviden başka risâlelerde de bir çok defâlar tekrar edilmiş bulunan, ان من الشعر لحكمة gibi, şiihre alâkalı olan Peygamber sözlerinden seçilmesi şayan-ı dikkattir. Burada, müellîf, hem şiirin mezmum olduğu, yerildiği, hem de teşvik ve tertip edildiği yerleri, hususları belirtmek tedir. Filhakika şiirin zemmedildiği âyet ve hadîsler mevcut olduğu gibi, nâzme muvafık düşen ve onu teşvik ve terğip eder mâhiyet taşıyanlar da vardır: Bu her iki çeşitten örneklere temas edildikten sonra, Peygamber'in hayatında şâirlere gösterdiği yakınlık ta bahis mevzuu olmaktadır. Şeyh'in kanaati şudur :

«Mezmûm olan şi'r şâ'iri Kur'ân okumadan ve zikr-i Hudâ kılmadan kaç' eyleyüb mücerred şi'r-gûlvûkla» (vrk. 4a v.d.). meşgul edendir. Yoksa Peygamber'in bir hadîsinde de buyurduğu gibi, «Şi'rin haseni hasen, kabîhi kabîhidir... Pes şol şi'r ki hikmet-âmîz ve naşihat-engîz ola kişi kendü evlâdına ta'lîm eylesün ki feşâhat-i zebân ve talâkat-lisâna sebep olur» (gös. yer). Burada dahi neticenin Mevlânâ'ya çıktığı şu cümlelerle teayyün ediyor: «Bâ huşûş bir şi'r ki evliyâ kelâmi ola ve ilhâm-ı ilâhî ile nazma gele ol kelâmı okumok kalbe ve rûha hayat verir... Ve kıra'et-kılanları ma'rîfet ve haqîkat mertebesine irgörür... Ve müstemî' olanların dahî başar-i beşîretleri anın kühl-i ma'ânîsinden münevver olub vech-i moşûdu kemâ-ğenbağî görür. Nitekim Hazret-i Mesnevî şol âb-i hayât-i ma'nevîdir ki andan nûş eden aşlâ ölmezler ve ebed el-ebed teşne ve zâr olmazlar» (vrk. 5b).

Şayan-ı dikkat olan diğer bir nokta da, müellifin gerçekten iyi bir polemikçi evsâfını hemen her hadîs şerhi vesilesile göstermiş olmasıdır. Mevlevî tarikat ve sülûkünü, bid'at ve dalâlet töhmetinden korumaya çalışırken lehte ve aleyhteki mutalaaları, ayrı ayrı, ele almakta ve kendi görüşüne muvafık yolu, yüksek dozlu bir propağanda hevesine kapılmış gözükmeyen, telkin etmektedir.

III. Hadîs'den itibaren mesele asıl tarikat işine intikal eder... (vrk. 6a)

IV. Hadîs'de, tarikatın hayırlışının *Tarîkat-i Muhammedî* olduğu açıklanır. Mevlevîlik bakımından en fazla alâka çekici hadîslerin başında, şaîh oldukları söylenen, V. ve VI. hadîs'ler gelmektedir. Bunlardan ilkinde, Peygamber'in, Afr oğlu Ma'uz (معوذ بن عفر) 'un kızı Rabi'a 'nin evinde bulunduğu bir sırada, câriyeciklerinin def çalmaya başladıkları ve Bedr gününde babalarından maktul düşenlerin şecâât ve mehasinini yad ve terennüm ettikleri ve Peygamber'in de câriyelerden birine :

«Mukeddemâ söyledüğün sözleri söyle ve ol şi'rleri teganni eyle» (vrk. 8b) dedikleri kaydedilmektedir. Ötekinde ise, bir bayram günün-

de kalkanlar ve harbelerle oynayan ve raksedenlere Peygamber'in, oyunlarına devamı emrettikleri anlatılıyor (vrk. 10b). İşte kolayca görülebilir ki, bu gibi hadisler delâleti ile, Ankaralı İsmail Rüsûhî Dede meselâ semâin ve raksın bir bid'at, bir dalâlet olmadığını ve musikî ve raksa mevki veren mevlevîlerin de, asla bid'at ve dalâlet ehli olmayacaklarını izah etmeğe çalışıyor. Bu suretle de, aksi iddiada bulunan vâiz ve fakih kılıklı münkirlere cevap veriyor.

Bu *Kırk Hadîs* tedkik edilirken, XVI. asırdaki Sünnî-Şîî mücadelesinden, şüphesiz, çok daha zayıf olmakla beraber, XVII. asırdaki Medrese-Tekke (şeriat-tarikat) anlaşmazlıklarını hatırlamamak müşküldür. Ulema-yi rüsûmun, bilhassa, mevlevîlik gibi oldukça serbest bir tarikat karşısında takındıkları tenkidkâr ve hattâ tehditkâr tavrı ve bunun halk üzerindeki tesir ve akislerini, yine onların inançları ve silâhları ile gevşetmek, yıpratmak, önlemek, hattâ silmek ihtiyacının şiddetle duyulduğuna bu risâle, kuvvetli bir misal teşkil eder.

Kur'an-ı Kerim'den tarikatlara dâir ahkâm çıkarmak müşkülâtı karşısında, gerek İmâm 'Alî'nin fezâilini ispatı dinî bir vazife bilen şîîler ve gerek tarikatların islâm esaslarına aykırı olmadıklarını ve tohumlarının zaman-ı Saâdetten itibaren mü'minlerin kalbine serpildiğini göstermeğe çalışan ârifler, hadîsten istimdad eylemişler ve aradıklarını ondan bulmak için elden geleni esirgememişlerdir. İşte İsmâil Rüsûhî Dede'nin *Hadîs-i Erbâîn Tercümesi*, ehl-i tarikın revîşi bakımından hususî bir ehemmiyet ve kıymette görüldüğünden dolayıdır ki, bu makalemizin mevzûu olarak tetkik ve tettebbu edilmiştir.